

SUMARIZUJÍCÍ EXEGEZE KÁNONU 1103 CIC

Mons. Mgr. Karel Orlita, JU.D.soudní vikář

I. Can. 1103 CIC

Invalidum est matrimonium initum ob vim vel metum gravem ab extrinseco, etiam haud consulto incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium.

Neplatné je manželství uzavřené vlivem násilí nebo vážného strachu způsobeného z vnějšku i neúmyslně, kdy je dotyčný nucen zvolit manželství, aby se zbavil násilí nebo strachu.

II. *Explanatio terminorum*

1. Citovaný kánon předkládá dvě skutkové povahy, které jsou ve vzájemné souvislosti a společně i jednotlivě mohou způsobit neplatnost manželství. Na prvním místě je to *vis* (násilí) a dále *metus* (strach nebo obava).

Obecné kritérium pro jejich rozlišení je v distinkci mezi absolutním *vis - corpori illata*, kde existuje fyzické působení na pasivní subjekt, který nemůže odolat tlaku a nezbytně „přizpůsobí“ svoji vůli aktivnímu subjektu, a strach (*metus*), ve kterém *incutiens* (aktivní subjekt) činí morální nebo psychologické

ký nátlak na *patiens* (pasivní subjekt). Tedy zatímco u násilí se jedná o fyzické působení, u strachu se jedná o morální nebo psychologický nátlak. Kanonické právo staví na zásadě, že strach na rozdíl od násilí nezbavuje svobodné vůle úplně, nýbrž ji pouze ochromuje (*metus minuit voluntarium*). Z tohoto důvodu kanonické právo nepovažuje činy vykonané pod vlivem těžké bázně za *ipso iure* neplatné (kán. 125, § 2 CIC'83)¹, ale pouze jen některé úkony jako např. uzavření manželství (kán. 1103 CIC'83). Tato iritativní norma kán. 1103 CIC'83 chrání právo osoby ve volbě životního stavu (kán. 219 CIC'83).

¹ *Metus* neboli morální násilí je považováno podle kán. 125, § 2 CIC'83 za vadu: »Jednání vykonané z velkého, protiprávně způsobeného strachu, nebo na základě podvodu je platné, pokud právo nestanoví jinak; může však být rozsudkem soudu zrušeno buď z podnětu poškozené strany nebo jejich právních nástupců nebo z úřední povinnosti«.

2. Jelikož první skutková podstata »vis« je v našich podmínkách a v současné emancipované době ojedinelá až téměř neexistující, zastavím se stručně u právní problematiky strachu. *Metus*, strach, je stav konsternace, ve které se nachází mysl osoby (*mentis trepidatio*), a to z důvodu újmy, kterou působí druhá osoba, nebo z výhrůžek trpět takovou újmou po případném odmítnutí sňatku. Tato újma přivádí trpící subjekt k závěru, že jenom a pokud uzavře manželství, osvobodí se od již existující újmy nebo od újmy, kterou je osobě (subjektu) vyhrožováno.

III. Determinující prvky pro kauzální souvislost

1) Existence **vnějšího a objektivního působení** (*actio*) od druhého nupturienta nebo třetí osoby (např. rodič);

a) vnějškovost (*ab extrinseco*): původ strachu má vycházet z vnějšku, od jednoho či více subjektů, přičemž není nutná úmyslnost aktivního subjektu nahánět strach za účelem, aby pasivní subjekt uzavřel manželství;

b) objektivnost: kánon nepojednává o případech »sebenepřesvědčení« subjektu ke svatbě bez vnějšího vlivu jiné osoby na její svobodu (např. vnitřní výčitky, duševní fixace, přirozené jevy, nešťastné časné okolnosti, ku příkladu: uzavření manželství z důvodu hrožící nezaměstnanosti); v případě, že reálná objektivnost chybí, může být v úvaze determinace neplatnosti podle kánonu 1095, 2° CIC'83.

2) Existence **subjektivní reakce** (*reactio*) jednoho z kontrahentů (manžela nebo manželky), stavu neklidu, rozrušení, obavy či strachu;

a) *reactio*: strach musí být závažný natolik, že reálně oslabuje psychologickou svobodu v subjektu, a to s ohledem na všechna specifika konkrétního případu. Obecná a převažující jurisprudence užívá pro hodnocení závažnosti strachu tzv. »subjektivní« měřítko: je považován za závažný takový strach, jehož účinkem bylo, že osoba uzavřela deternované manželství, které svobodně nechtěla.

b) *gravitas* „závažnost“ (myslí se objektivní, avšak uvažovaná ve vztahu ke konkrétnímu subjektu, tedy příčinná souvislost mezi *metus* a manželstvím, které subjekt odmítá uzavřít) se rozlišuje na absolutní, tj. taková závažnost, která je považována za těžkou in se; zasahuje každou normální osobu, tj. „*metus in virum constantem cadens* (výhrůžka smrti, zmrzačení, závažná ekonomická škoda atd.), a strach „*timor relativus*“ takový, který je závažný pro zvláštní podmínky a okolnost, v němž se nalézá subjekt: věk, pohlaví, přirozená dispozice, zdravotní stav, duchovní stav atd.

3) **Nevyhnutelnost** *patiens*, pasivního subjektu; svolí k manželství pod tlakem represe a nikoliv spontánně, poněvadž volba se stává pro pasivní subjekt jediným prostředkem jak se osvobodit od újmy samé nebo od výhrůžek touto újmou; ten, kdo souhlasí s manželstvím, to činí *ex metu*.

Pro získání morální jistoty ohledně prohlášení neplatnosti manželství z důvodu násilí či strachu, musí existovat mezi výše uvedenými třemi prvky kauzální souvislost!

IV. *Metus reverentialis*

4. Samotnou kapitolu této problematiky

tvoří *metus reverentialis*, tj. strach ze ztráty rodinného vztahu, afektivního pouta, neposlušnosti vůči rodičovské autoritě. Podle současné jurisprudence může mít také zneplatňující účinek. Předchozí kodex ustanovoval v souvislosti s neplatností manželství z důvodu strachu (kán. 1087, § 1 CIC'17), že je nezbytné, aby strach byl nespravedlivý. Prohlašoval, že strach musí být nahnán nespravedlivě (*iniuste incussus*), a to jak ve své substanci, tak ve způsobu. »Strach je nespravedlivý, jestliže ten, kdo ho nahání, nemá ze zákona právo někoho k něčemu nutit nebo nemá práva někoho nutit „určitým“ způsobem«.² Proto předchozí kodex konstatoval, že takto uzavřený sňatek nelze předem prohlašovat za neplatný, jelikož uctivý ohled na přání rodičů není v rozporu ani s právem, ani s morálkou.³ Kdyby však rodiče zdůrazňovali své přání hrubými projevy násilí, mohli by se provinít na úkor platnosti sňatku.⁴

5. Podle nauky nového kodexu z roku 1983 je stanoveno, že každý závažný strach, který je od kohokoliv veden, aby nějaká osoba uzavřela manželství, je nutné považovat za nespravedlivý, tedy že každé determinující omezení ve vztahu k uzavření manželství je *in se* bezprávním, nezávisle na užívaných prostředcích nebo na ospravedlňujících důvodech (morální, sociální), pro které bylo použito násilí.⁵ Proto gesta, znamení, slova i obecně lehkého významu, která by povšechně nemohla být kvalifikována ani relativně jako závažné výhrůžky, v kontextu autority a podřízenos-

ti mohou mít bezpochybnou a dostačující závažnost strachu. Musí se ale vždy prokázat *coactio praesumitur*, nucení od aktivního subjektu na pasivní subjekt, pro něž tento volí manželství a nemá jinou možnost nebo alespoň myslí, že nemá jinou možnost, aby odstranil strach. V tomto případě se jedná o defekt vůle z důvodu strachu.

Bibliografie

Aa. Rr., *La "vis vel metus" nel consenso matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2006.

G. Dossetti, *La violenza nel matrimonio in diritto canonico*², Milano 1998.

D. Salvatori, *Diritto sostanziale: vis vel metus*, Atta del corso residenziale di diritto canonico applicato, Valdragone 2007.

Jurisprudence: coram Wynen, sent. diei 5 decembris 1933, ARR Dec. vol. XXV, str. 608-610, čč. 2-4; coram Janasik, sent. diei 19 iunii 1941, ARR.Dec. vol. XXXIII. str. 518, č. 5; coram Wynen, sent. diei 26 maii 1944, ARR.Dec. vol. XXXVI, str. 361, č. 3; coram Canestri, sent. diei 20 decembris 1950, ARR.Dec. vol. XXXXII, str. 680, č. 2; coram Staffa, sent. diei 20 aprilis 1956, v *Monitor Ecclesiasticus* 81 (1951), str. 635-646; coram Mattiolo, sent. diei 29 februarii 1960, v *Monitor Ecclesiasticus* 86 (1961), str. 377-386; coram Pinna, dec. die 28 aprilis 1966, SRR.Dec. vol. LVIII, str. 260n, č. 3; coram Pompedda, dec. die 2 iunii 1995, RR.Dec. vol. LXXXVII, str. 350-351, č. 10.

² Maseo da Casola, *Compendio di diritto canonico*, Roma 1967, str. 667.

³ Srov. J. Pejška, *Manželské právo kanonické*, Praha 1934, str. 229.

⁴ Srov. I. Chelodi, *Ius matrimoniale*, Tridenti 1921, str. 128.

⁵ *Communicationes*, 1977, str. 376.